

Lyrická a epická renesanční poezie

nový básnický rozměr

- od 16. stol. v Port. - „medida nova“ (podle nové italské poezie tzv. dolce stil nuovo):
  - desetislabičný verš (sapphický – přízvuk na 4. a 8. slabice, heroický – přízvuk na 6. slabice)
  - veršové kombinace a strofické skladby:
    - sonet (2x4 + 2x3, abba cdc dcd (cde cde))
    - kancona (neurčitý počet stejných strof + závěr)
    - sextina (6x6 + 1x3)
    - tercína (aba, bab, cdc)
    - oktáva (abababcc)

hlavní lyrické žánry nového rozměru (z řecké a latinské slovesnosti)

Ekloga

- pův. helénský žánr, který pěstoval Řek Theokritos, poté jej užíval především Vergilius
- dialogická struktura
- vyjadřuje stesk po venkovském životě
- postavami jsou pastýři a pastýřky
- někdy je dramatinována nebo se rozšiřuje do podoby, v níž se střídá próza s veršem
- může být i lyrický dialog nebo monology pastýřů

Elegie

- melancholická báseň, žalozpěv, psaná tercínou

Óda

- oslavná (pindarovská)
- lyrická (anacreontská, horatiovská)

List (epištola)

- dopis ve verších (Horatius)

Epigram

- krátká skladba se satirickým obsahem

nové pojetí poezie

- básník se chce lišit od trobadora, nechce jen veršovat, snaží se odhalovat intimní svět lásky, city a myšlenky, které nejsou vlastní obyčejným smrtelníkům
- v lyrické poezii se objevuje řada témat: milostná, oslavná, mravoličná, politická, náboženská, filozofická aj.

Sá de Miranda (1481 – 1558)

alfarrabio.di.
uminho.pt/vercial/miranda.htm

Sá de Miranda: básnické dílo

- 1521 odjíždí do Itálie, kde zůstal 5 let, věnoval se četbě soudobé poezie
- do Portugalska přivezl nový básnický rozměr (dolce stil nuovo)
- nezavrhl ani starý rozměr (přispěl do *Obecného zpěvníku*)

- žánry: eklogy, elegie, sonety, kancony
- důležitá témata:
  1. **rozpor mezi rozumem a citem** – melancholie
  2. **nadřazenost literatury nad zacházení se zbraněmi**

- **ekloga *Basto***
- vyložení názorů na svět: vychází z Horatia a jeho chvály venkova
  1. tvrdí, že pouze na venkově člověk může dosáhnout osobní svobody (ve městě a na dvoře se člověk stává závislým na konvencích)
  2. uznává pouze selskou práci, odsuzuje zámožský obchod a touhu po zlatě. Jsou zde čitelné 2 póly:
    - archaizující (návrat do lůna přírody a trad. způsobu života – archaické výrazy a vazby)
    - utopický (jeho názory předjímají sociální utopii: kritiku soukromého majetku)

- **Styl**
- eliptický, vyhýbá se banálním a konvenčním výrazům, odmítá slovní „výplně“ – předchůdce barok. konceptismu

Bernardim Ribeiro

(1480/1500 – 1530 – 1545)

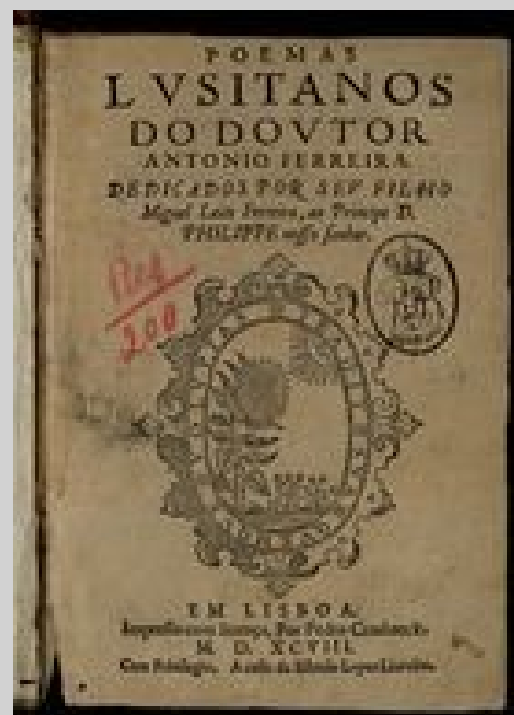

- také přispěl do *Obecného zpěvníku* (starým rozměrem) a náležel k dvorským básníkům jako Sá de Miranda
- z žánrů nového rozměru pěstoval zejména **eklogy** (ve formě lyrického dialogu, introvertní, zřetelné stopy Vergilia, Ovidia a Petrarky)
- oblíbené téma: nešťastná láska
- ekloga ***Crisfal*** (sporné autorství, podepsána jménem Cristóvão Falcão):
  - novelistická ekloga, ve které se hl. hrdina jako létající pták dostává z Alenteja do Lorvãa, přičemž přeletí Tejo a pohoří Serra da Estrela – to vše, aby se dostal ke své milé a vyznal jí lásku

António Ferreira (1528 – 1569)

<http://alfarrabio.di.uminho.pt/vercial/ferreira.htm>

Vydání z r. 1598

<http://purl.pt/12117/3/>

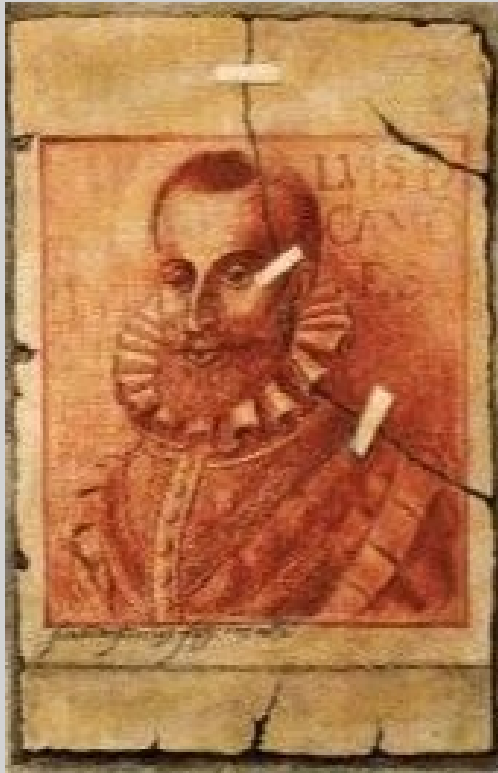

António Ferreira: básnické dílo

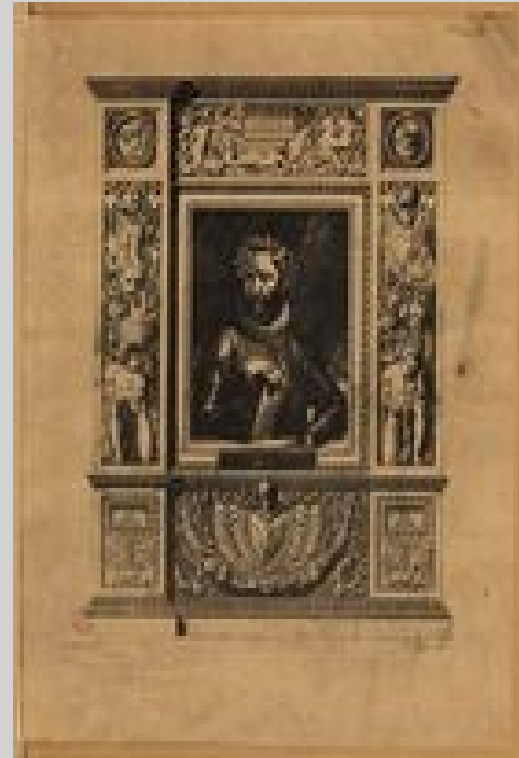

- nejslavnější žák Sáa de Mirandy
- celé lyrické dílo shrnul do jednoho svazku, který vydal jeho syn r. 1598 pod názvem *Lusitánské básně* (*Poemas Lusitanos*)
- žánry nového rozměru: sonety, ódy, elegie, eklogy, epigramy, listy apod.
- jeho největší přínos spočívá v tom, že byl nejlepším port. teoretikem humanistických vzorů a hodnot (své názory vyjadřoval především v epištolách a ódách):
  1. **rozum a moudrost** (patrný vliv Horatia): *moudrý je ten, kdo se řídí vlastním rozumem*; rozum je jediným vodítkem hodným důvěry (odsuzuje všechny projevy vznětlivosti); nadřazuje rozum nad fyzickou odvahu (důležitější je studium nežli dobrodružství na moři – podobně soudil Sá de Miranda)
  2. **politické a sociální myšlenky**: popírá absolutistickou monarchickou vládu, zdůrazňuje lidskou podstatu králů; proti urozenosti rodu staví aristokracii ducha (vědění a inteligenci)
  3. **zájem o jazyk**: jeho názory bychom mohli nazvat obranou port. jazyka; je zde silné protikastilské zabarvení – proto *lusitánské básně*
  4. **podněcovatel klasické literatury**: vykládal typické zásady školy podle Horatia (*List k Pisonům*):
    - nadřazenost studia a práce nad inspiraci
    - imitace klasiků a starověkých autorů
    - potřeba kritiky a sebekritiky
    - smysl pro míru a vyrovnanost
    - vymýcení iberské tradice (uchovat pouze rým)
- tyto teoretické zásady uplatňuje ve svém díle
- navazují na něj tzv. arkádští básníci 18. století

Luís Vaz de Camões (1524/25 – 1579/80)

<http://alfarrabio.di.uminho.pt/vercial/camoes.htm>

Vyd. 1900, <http://purl.pt/13722>

Luís de Camões: obecná charakteristika díla

- vstřebává různé uměl. a ideové proudy 16. stol. v Port. a spojuje je s osobními prožitky a zkušenostmi
- nejlepší port. básník petrarkovské školy i Obecného zpěvníku, píše starým i novým rozměrem, vytváří most mezi 15. a 17. stoletím
- píše port. i špaň.
- jediným klasickým žánrem, který nepěstoval, je tragédie

- oblíbené žánry:
- **eklogy**
- **elegie**
- **ódy** (podle Horatia, většinou založené na mytologických narážkách)
- **kancony** (typ samotářské zpovědi, v níž užívá motivy petrarkovské – odhaluje duševní stavy a intimní hnutí, touha se střídá s rozumem)
- **sonety** (přesná struktura nutí ke zhuštěnosti myšlenky a emocionálnímu soustředění).
Typy camõesovského sonetu:
  - vyprávění
  - úvahy (filoz. , náb.)
  - vyjádření duševních pochodů
- **epopej**

Luís de Camões: lyrika (zejména sonety)

- Hlavní témata:
- **1. Láska**
- A) **petrarkovsko-platonské pojetí** (Petrarca: žena je andělská bytost, která povznáší a zjemňuje duši milenců – ideál duchovní lásky; standardní popis: zlaté vlasy, bílá pleť atd.; Platon: kvality, které známe, jsou pouze odleskem absolutních idejí, božských atributů, krása pozemská je nápodoba dokonalé krásy, tělo milované je pouze odleskem dokonalé krásy – je třeba usilovat o dokonalou krásu askezí)
- B) **tělesná láska** (slučuje Platona s Aristotelem: platonická představa krásy a dobra, kterou milovaná vyvolala v duši básnického subjektu, je cosi neurčitého, co se musí vtělit do formy)
- **2. Nesrovnalosti světa**
- Vyjadřuje nesoulad
- A) mezi požadavky osobního života a prostředky, které jsou člověku dány
- B) mezi zásluhou člověka a jeho údělem (autobiogr. prvek)
- C) mezi hodnotami a skutečností
- I zde je platonská filozofie: nikdo není spokojený, protože cítí stesk po životě před narozením (rozpomínání na dokonalost); zdejší svět je pouze zdáním
- vyjadřuje neklid, napětí, rozčarování ze života blízké baroknímu myšlení
- Styl:
- odpovídá tématu: svět je plný protikladů, je problematický – antiteze, paradoxy atd,
- symbolické obrazy
-

Sonety

Láska je plamen, pláne, vidět není;
rána, v níž bolest necítěná;
spokojenost, však neuspokojená;
žal bez žalosti, krutý k zešílení;

nechtění, které víc je nežli chtění;
samota v davu, davem pohlcená;
žádost, jež žádá nebýt naplněn;
snění, jež ztrátou ve výhru se mění;

svoboda, jež se dobrovolně vzdává;
vítěze služba tomu, jež sklál v boji;
věrnost zrádci, jenž věrnost rozkotává.

Jak ale může láska přízní svojí
vést srdce k srdci, jimž se poznat dává,
když sama sobě protiklady strojí?

(přel. P. Lidmilová, přebásnil Josef Hiršal)

Sonety

Sladké štěstí, již uplynulé v dál,
z něhož jsem kdysi všecko blaho pil,
kdo od tebe mě odvést nelenil
a nešťastného tady zanechal?

Kdo pomyslíl by, kým jsem se teď stal,
za oněch krátkých slastiplných chvil,
když bez váhání osud dovolil,
abych jen z klamu touhu čerpával?

Můj osud tvrdý byl a nemilý,
to on mou krutou zkázu zavinil,
jaké se nikdo nevyvaruje.

Ať žádný člověk v tom se nemýlí,
že by snad někdy někdo zabránil
tomu, co jeho hvězda diktuje.

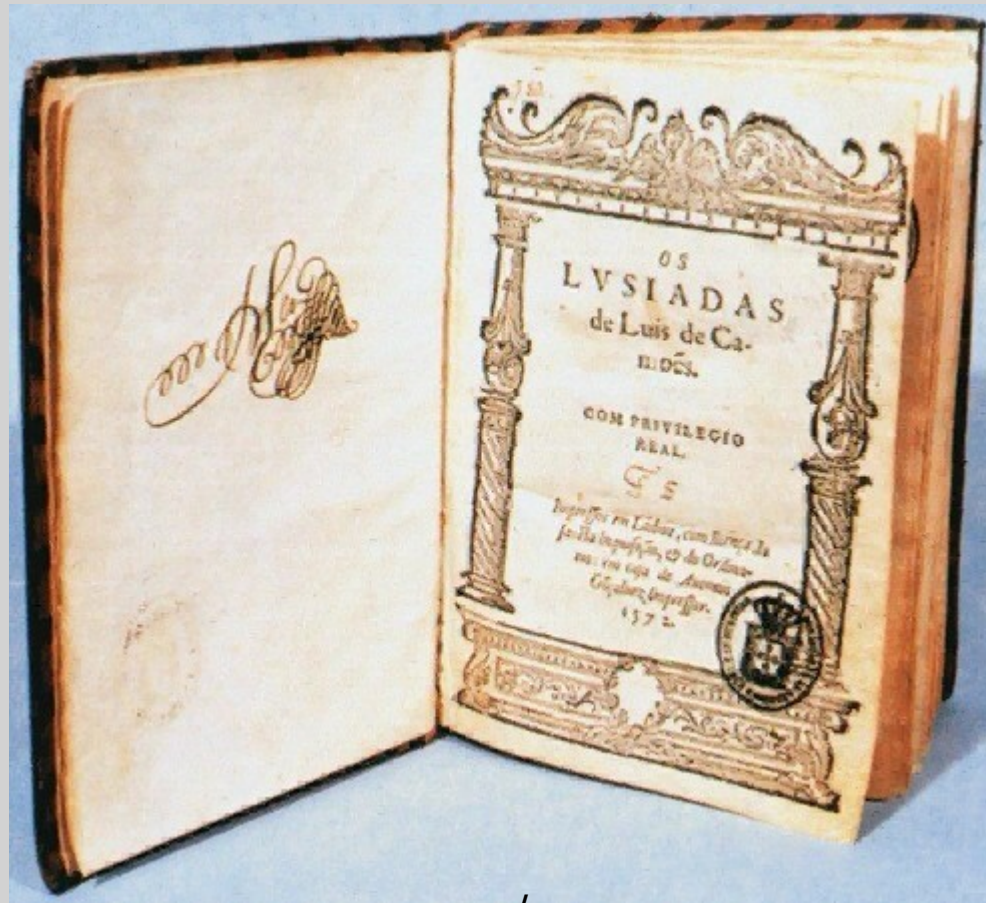
(přel. P. Lidmilová, přebásnil Josef Hiršal)

Luís de Camões: epika

- Epopej: klas. žánr, jehož vzorem byla Homérova *Illiad* a *Odyssea* a poté Vergiliova *Aeneis*.
- Měla svá pravidla:
  - 1) hl. dějovou jednotku představovali bohové rozdělení do protichůdných táborů, kteří zasahovali do světa lidí
  - 2) hrdinové dosahovali nadlidských rozměrů a toužili po nesmrtelnosti
- u Vergilia dochází k oslabení těchto pólů (bohové se proměňují v alegorie, hrdinové postrádají niternou vzpruhu)
- epos od 12. stol. míří k zániku – zastiňuje jej román, povídka a novela
- Camões se snažil oživit homérský epos, ale zřetelný jsou též vliv Vergilia a básní o argonautech římských autorů

Lusovci (Os Lusíadas)

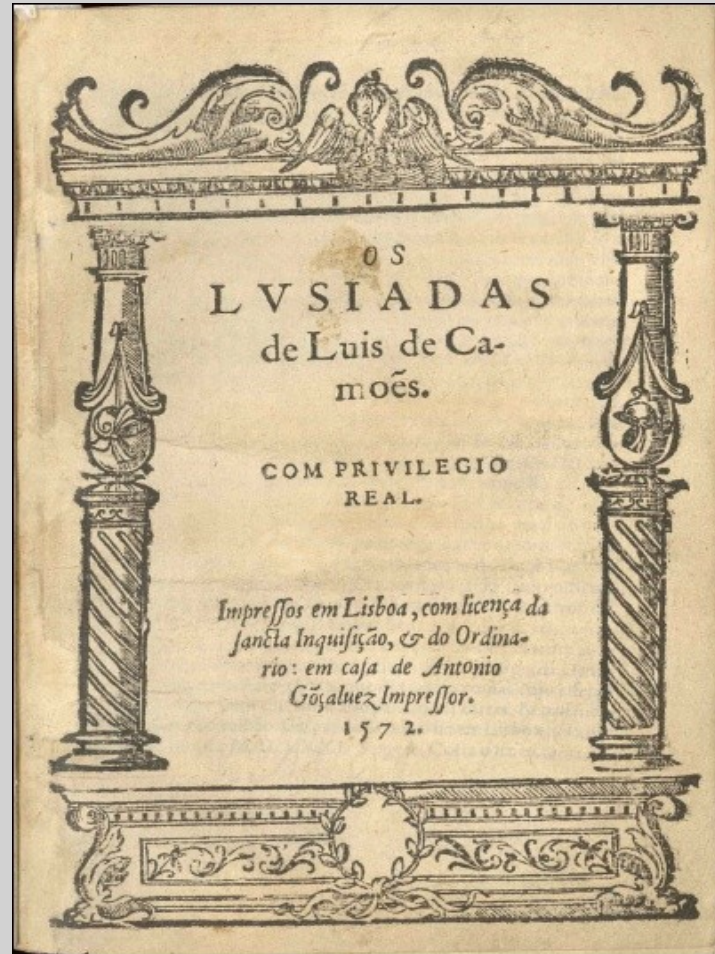
<http://www.oslusiadas.com/>

Struktura

- 10 zpěvů
- 1) uvedení (proposição)
- 2) vzývání (invocação)
- 3) věnování (dedicatória)
- 4) vyprávění (narração)

Narativní plány

- 1) cesta Vasca da Gamy do Indie a zpět
- 2) port. dějiny
- 3) mytologie
- 4) profeticko-symbolický plán

1. Cesta Vasca da Gamy do Indie a zpět

- Vasco da Gama vyplouvá z Port., v Melinde jej přijímá král, kterému kapitán vypráví o port. minulosti, poté Portugalci pokračují v plavbě do Indie

[http://www.google.pt/imgres?imgurl=http://leituraseterminologi
a.files.wordpress.com/2010/02/viagem-
lusiadas.jpg&imgrefurl=http](http://www.google.pt/imgres?imgurl=http://leituraseterminologi
a.files.wordpress.com/2010/02/viagem-
lusiadas.jpg&imgrefurl=http)

2. Portugalské dějiny

- převyprávěné dějiny důležitých událostí (až do vyplutí)
- objevují se významné postavy:
- panovníci od A. Henriquese
- vojevůdci (Nuno Álvares Pereira)
- tragické postavy (Inês de Castro)

Zpěv III

31 U Guimarães zem krev bratří pila,
když válka občanská lid rozerval
a matka, jež tak málo matkou byla,
synovi trůn i lásku upírala.

V poli se proti synu postavila,
čímž pýchou nebesům se zarouhala
i pošlapala mateřskou svou lásku.
Tak pro své chtíče všechno dala v sázku.

Zpěv III

45 Již jasný úsvit, jenž se v chladu blíží,
Pozhášel hvězdy v ranním kuropění,
Když Kristus, Mariin syn, na svém kříži
Se zjevil Alfonsovi u vidění.
A princ, jež k Bohu něžné svazky víží
Ohnivě vzkřikl ve svém vytržení:
,Nevěrcům zjev se raděj, Kriste živý!
Já přece věřím v pomoc tvou i divy!‘

Zpěv III

132 tak na Ines se vrhnou vrazi sprostí
a tasí na tu úbělovou šíji,
jež toho zmámila svou půvabností,
který pak na královnu povýší ji;
i zrudly bílé květy barvy ctnosti,
na něž se Inesiny slzy lijí,
od krve, kterou vrazi prolévají,
aniž strach z budoucího trestu mají.

Zpěv III

139 Což snad byl trest, jenž krále za to stihl,
Že uzmul Leonoru manželovi
A oženil se s ní, když v srdci zjehl
Proradným citem, v němž si šalba hová;
Snad tím, že z neřestí se nepozdvihl
A k hříchu připojoval hřích vždy nový,
Změnil se ve slabocha – vždyť již známe,
Že nízká láska silným síly láme!

Zpěv IV

52 I viděl král, jak jeho bratr vlastní,
Fernando Svatý, do zajetí padá,
když – aby šetřil lid svůj přenešťastný –
obklíčen Saracénům zbraň svou skládá
a z lásky k vlasti mění život šťastný
za trpký úděl otroka a raba,
jen aby Ceuty zkázu nezavinil.
Což pro blaho všech – a ne vlastní – činil.

3. Mytologický plán

- podle pravidel 2 tábory bohů:
- Venuše + Mars x Bakchus (Neptun) (Bakchus žálí na své panství, které chtějí Portugalci ovládnout)
- zásahy do světa lidí (pomáhají nebo škodí mořeplavcům)
- jsou „lidštější“ než hrdinové (emblematičtí, synekdocha port. národa) – zajišťují dějovou jednotu a dynamickou zápletku

integral.soton.ac.uk

http://en.wikipedia.org/wiki/Bacchus_%28Caravaggio%29

Zpěv VI

6 Ve vodách Orientu plují lodi,
Na mořích indických již zahlédají
Plavci, jak slunce ohnivé se rodí,
A sen svůj téměř za splněný mají;
Leč zlobný Bakchus, jenž jim dále škodí,
Vida, že s úspěchy se potkávají,
Jak zaslouží si hrdí Lusitané,
Klne a zuří, hněvem vře a plane.

4. Profeticko-symbolický plán

- 1. pól euforický (pozitivní):
- Ostrov lásky (na zpáteční cestě se Portugalci zastaví na ostrově, kde se jim dostává odměny za udatnost v podobě krásných nymf (vyjádření erot. temperamentu Portugalců, pól tělesné lásky – renesanční)
- Mýtus o Prométheovi: Vasco da Gama získává Tethydu – staví se na úroveň bohů (je mu ukázán „stroj světa“ a předpovězena slavná budoucnost port. národa)
- 2. pól disforický (negativní):
- Stařec z Restela a obr Adamastor, kteří předpovídají důsledky zámožské expanze (honbu za bohatstvím a duchovní úpadek)

Zpěv X

72 Někteří z mužů v témže okamžiku
přistihli nahé víly při koupeli –
a víly pustily se do pokřiku,
jako by o honičce nevěděly.
Jiné, ač nebály se útočníků,
bez studu nad obnaženými těly,
prchaly v houští, takže očím daly,
co chtivým rukám dosud odpíraly.

Estetická hodnota Lusovců

- především v kvalitách stylistických
- originální je **realismus** (popisy přír. jevů, které nejsou v antickém eposu, exaktnost a empirie – prvky renesance)
- osobitý je též **erotický náboj**

citi.pt

Zpěv V

81 Chorobou šerednou, jež krutě hrozí
A jakou doposud jsme nevídali,
V daleké cizině z nás zajdou mnozí,
A jejich kosti jsme tu pochovali.
Kdo věří, že tak ukrutní jsou bozi?
Vždyť neforemně dásně opuchaly
Chorým a otékalo maso, svaly,
Jež zároveň i rychle prohnívaly.

Zpěv V

18 Já viděl živé plaménky, tu září
prý posvátnou, jak plavci za to ručí,
když bouře hřmí a oceán se vaří
a padá tma a vichry smutně skučí.
Nemenší hrůzu budil v každé tváři
podivný úkaz, který rozum mučí:
když mračna, jež se nad vlnami hnala,
oceán z hlubin dlouhou rourou ssála!

Lusovci, Praha, 1958, přebásnil Kamil Bednář

Ideologie

- 1. středověká ideologie dobyvatelská, válečné šlechty (dějiny jsou vnímány jako sled hrdinských činů, myšlenka křižáckého tažení a šíření křesť. víry)
- 2. ideologie renesanční (zkušenost, pozorování, tělesná krása a láska apod.)
- 3. ideologie dvoupólová (expanze vede k důstojnosti i úpadku)

